

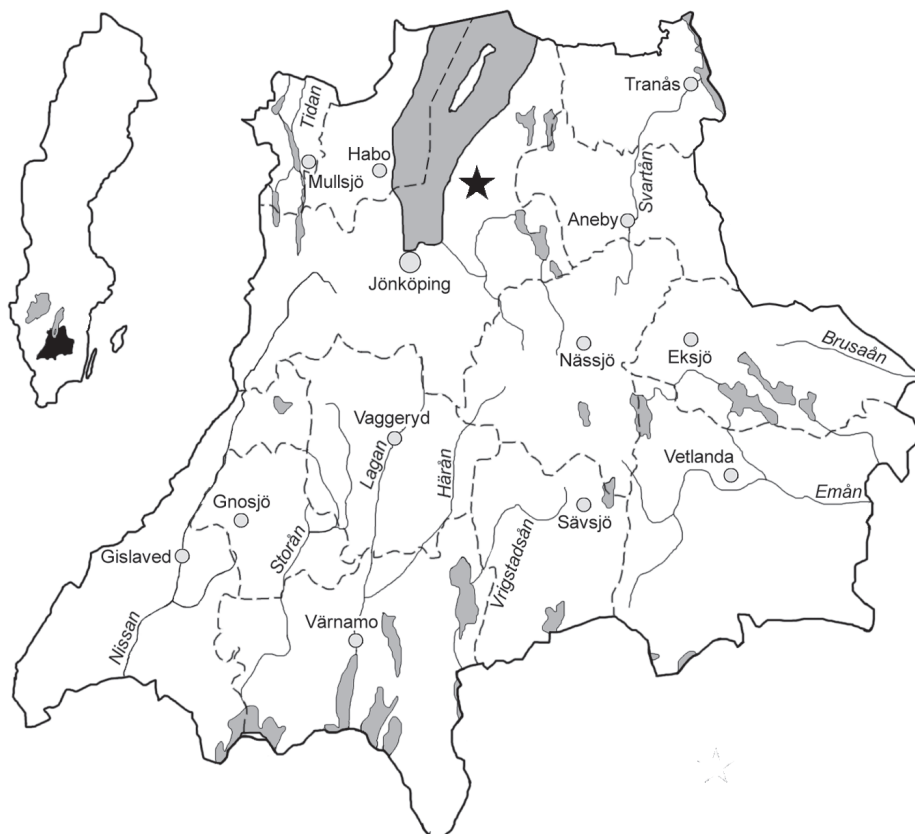
Vindkraft i Lyckås

Arkeologisk utredning etapp 1, inför etablering av
vindkraftspark inom Lyckås med flera fastigheter,
Skärstad och Svarttorps socknar, Jönköpings kommun.
Jönköpings län

Vindkraft i Lyckås

Arkeologisk utredning etapp 1, inför etablering av vindkraftspark inom Lyckås med flera fastigheter, Skärstad och Svarttorps socknar, Jönköpings kommun.

Rapport, foto och ritningar: Ådel V. Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2012

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning.....	5
Metod.....	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Några av torpen inom utredningsområdet.....	7
Krafshemmet och Gilebo.....	7
Fjällstorpet.....	7
Spinkarebo och Petersberg.....	8
Backstuga raä 132.....	8
Backstuga raä 163/Id 19.....	8
Gården Kopparmålen.....	8
Resultat.....	9
Id 2-5.....	10
Id 6-7.....	11
Id 8.13, 20-25.....	11
Id 15-17.....	11
Id 18 och 19.....	11
Övrigt.....	12
Riksintresse för kulturmiljövården nr 74, Skärstaddalen.....	12
Vindkraftsetableringens påverkan på riksintresse för kulturmiljövården nr 74.....	13
Sammanfattning.....	14
Åtgärdsförslag.....	15
Administrativa uppgifter.....	16
Referenser.....	17
Tryckta källor.....	17
Arkiv.....	17

Bilagor

- Bilaga 1. Tabell över tidigare kända och nyupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar
- Bilaga 2. Kartor A-D

FIGUR 1. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:40 000

Inledning

Under april och maj 2012 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, av planerad vindkraftspark vid Lyckås, Skärstad socken, Jönköpings kommun. Undersökningen var beställd av Statkraft Södra Vindkraft Utveckling AB. Fältansvarig var Fredrik Engman. Inventeringspersonal var Fredrik Engman, Jan Borg, Moa Lorentzon och Ådel V. Franzén, samtliga antikvarier vid Jönköpings läns museum. Rapportansvarig var Ådel V. Franzén. Det aktuella området omfattar 957 hektar.

Målsättning

De arkeologiska utredningen etapp 1 syftar till att fastställa förekomst av fasta fornlämningar och kulturlämningar.

Metod

Inventering i fält utgör fokus för den arkeologiska utredningen etapp 1. Fältinventeringen föregås dock av arkiv- och kartstudier samt genomgång av relevanta sammanställningar och litteratur. När det gäller Lyckås gjordes den byråmässiga genomgången i samband med den Kulturhistoriska förstudie som genomfördes 2010 (Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2010:27), varför föreliggande utredning kommer att fokusera på fältmomentet.

Topografi

Mellan Skärstaddalen söder om Landsjön och förstudieområdet är en tämligen brant stigning på mellan 150 och 200 meter. Krönet bildar en brink ca 340 meter över havet som sedan sluttar ner mot 300-metersnivån inom områdets östligaste delar. Sluttningen är här dock inte tvär eller entydig utan hela utredningsområdet präglas av en skiftande topografi där berg i dagen skiftas i mossar, kärr och andra våtmarker. Här och var finns skogklädda gräsmarker, planterade skogar, tuviga hyggen. Ett par mindre gölar är belägna mitt i utredningsområdet. Området ger intryck av extensivt utnyttjad utmark, inte minst med tanke på det stora inslaget av kraftigt kuperad mark och berg som på flera ställen går i dagen. Åt öster fortsätter utmarksområdet fram till Rasjön och det söder därom liggande Ramsjöholm.

Kontrasten mellan utredningsområdet och den i nordväst liggande Skärstadsdalgången är påtaglig. Sluttningen ner mot dalen består av sandig moig morän med inslag av lera. Backarna bryts av kraftiga raviner och de halvöppna och slutna partierna är beväxta med ädellövskog. Den botaniska artrikedommen är hög. Dessa backar är i dag dels naturliga betesmarker och betesvall, dels åker. Ett större riksintresse för naturmiljövården som sträcker sig från Vättern i väster, över Landsjön och vidare upp genom Skärstaddalen berör utredningsområdets nordvästra del (Natur i Jönköpings

län. 1995:189-197. Nr 80-34). Inom den del av riksintresset som tangerar utredningsområdets västra del betonas förekomsten av betesmarker, lövskogar och raviner med högt naturvärde.

Kring säteriet Lyckås med Drättinge, Skärstad kyrkby och vidare norrut dominerar det öppna jordbrukslandskapet där lösmassorna utgörs av glacial lera och finmo, med något inslag av grovmo och grus intill Landsjön. Jordartsmässigt avviker således Skärstaddalen från den gängse geologiska bilden i länet där osvallad morän ovanför högsta kustlinje dominerar. Liknande jordartsammansättningar som i Skärstaddalen finns även i andra områden med hög uppodlingsgrad.

Fornlämnings- och kulturmiljö

I den Kulturhistoriska förstudien analyserades fornlämningsmiljön inom utredningsområdet och kontrasterades mot den i Skärstaddalen. Detta gav ytterligare stöd åt tanken att utredningsområdet utgjort ett extensivt nyttjat utmarksområde under förhistorisk och historisk tid. En analys av ortnamn och äldsta belägg för Skärstaddalens och Svarttorps gårdar och byar visade på en tidigt framvuxen centralbygd i dalen med sina rika tillgångar på odlingsjord, sankängar vid Landsjön och med ett utmärkt kommunikationshistoriskt läge. Utredningsområdet har legat som en bygdeskiljare mellan Skärstad och Svarttorp och bör framför allt ha använts som betesmark och område för täkt. Det är först i samband med ombildandet av byn Hallösa till Lyckås säteri under 1580-talet som någon mer spridd bebyggelse kan beläggas inom utredningsområdet. Dagsverkstorp till säteriet har legat i området vilket tydligt framgår av kartor från ca 1750 till 1950. Icke desto mindre kan en gård vid namn Kopparemålen ha funnits inom undersökningsområdet ännu tidigare.

Skärstaddalens rikedom på fornlämningar från bronsålder och framåt, dess bebyggelse-, kommunikation- och odlingshistoria har gjort att området valts ut som riksintresse för kulturmiljövården (nr 74). Riksintresset tangerar utredningsområdet i samma del där riksintresset för naturvården är beläget. I denna delen av det stora riksintresseområdet bör de värden som betonas knytas till de lämningar efter ängs-, betes- och lövtäktsbruk som finns i området som hasselsnår och solitära lövträd samt inslaget av tidigare odlad mark i form av röjningsröseområden och torpgrunder.

Tidigare undersökningar

I den kulturhistoriska förstudien presenterades de arkeologiska insatser som tidigare gjorts i anslutning till utredningsområdet.

Några av torpen inom utredningsområdet

Inom utredningsområdet finns flera torp med omgivande odlingsmark. Flera av dess torp har tillkommit som dagsverktorp under Lyckås säteri och var bebodda fram till 1900-talets mitt.

Krafshemmet och Gilebo

Soldattorpet Krafshemmet på Drättinges ägor under rote 14 och 15 vid Wista kompani omnämns från 1735 då en Johan Jonsson dör där (Almqvist 1992:128). Torpet var bebott fram till 1940-talet (FIGUR 2). På en geografisk karta med låg detaljeringsgrad från 1681 redovisas inga soldattorp, men namnet Gelebogölen antyder att ett Gilebo då fanns här. Torpet nämns först år 1773 (Ibid: 129). Gilebo var bebott fram till ca 1940 och en stuga finns fortfarande kvar på platsen. Gilebo och Krafshemmet klassas som övrig kulturhistorisk lämning (Id 29-30) eftersom sentida odling troligen har utraderat äldre spår.

Fjällstorpet

I motsats till de övriga torpen inom utredningsområdet är ägorna kring Fjällstorpet, som beboddes fram till ca 1960, öppna och betade, även om ingen bebyggelse, förutom en föreningsstuga, finns på platsen (FIGUR 3). Fjällstorpet finns med på kartan över Drättinge från 1776 och inägorna utgörs då endast av ett par åkerytor och en äng. Fjällstorpet som det ser ut i dag är således ett resultat av uppodling under 1800 och 1900-talet och kartan från 1926 ger

FIGUR 2. Stora Krafshemmet. Huset på bilden flyttades från platsen på 1940-talet. Bilden är således tagen under 1900-talets förra hälft. Bild ur Skärstadboken 1998. Fotograf okänd.

FIGUR 3. Fjällstorp fotograferad någon gång vid 1900-talets mitt. Bild hämtad ur Skärstadboken 1998. Foto: Herbert Jobäcker.

oss en bild som i mycket stämmer med den utbredning torpets ägor har i FMIS. Övrig kulturhistorisk lämning föreslås för Fjällstorpet (RAÄ 133).

Spinkarebo och Petersberg

Under utredningen upptäcktes flera röjningsrösen i området intill där röjningsrösen och lägenhetsbebyggelse hade registrerats av FMIS (RAÄ nr 24 och 131). Enligt kartan över Lyckås från 1767 fanns i området torpen Petersborg och Spinkarebo, troligen dagsverkstorp under Lyckås. Torpen finns inte med i generalstabskartan från ca 1880. Området där torplämningarna är belägna ingår i riksintresse för naturvård och kulturmiljövård. I den delen av området som ligger norr om körvägen upp från Lyckås finns biologiska lämningar efter hävd i form av hasselsnår och andra hävdväxter. I övrigt består områdenas vegetation av planterad granskog. Lämningarna efter bebyggelse och inägor till torpen Petersborg och Spinkarebo klassas som fast fornlämning (Id 8 och 25 samt RAÄ nr 131).

Backstuga raä 132

RAÄ nr 132 redovisar läget för en lägenhetsbebyggelse i form av en backstuga på kartan från Lyckås år 1767. Under förstudien framkom här ett område med rökta ytor, röjningsrösen samt bebyggelselämningar. Backstugan finns inte med vare sig i generalstabskartan från ca 1880 eller i utmarkskartan från Lyckås från 1924. Backstugan och dess inägor klassas som fast fornlämning.

Backstuga raä 163/Id 19

Raäs inprickning stämmer inte helt med det egentliga läget för backstugan som ligger något längre åt sydöst. Området präglas av rökta ytor omgivna av ca tjugo röjningsrösen. I områdets västra del finns ett spismursröse, men husgrunden var svår att avgränsa.

Gården Kopparmålen

Vid den kulturhistoriska förstudien upptäcktes ett område med bebyggelselämningar och fossil åkermark som i äldre kartor och enligt en skylt i husgrunden, benämndes Kopparmålen. Den fossila åkermarkens omfattning, de fossila formernas kraftighet samt *-målan*namnet indikerade att Kopparmålen kunde ha tillkommit redan under 1500-talet som nybygge. Den Kulturhistoriska förstudien tillät inga djupdykningar i riksarkivets material, varför detta fick anstå till utredningen, etapp 1.

Vid sökning i Smålandshandlingarna kunde konstateras att Kopparmåla tas upp för första gång i tiondelängden från 1558 då gården ger 1½ skäppa korn i tionde. Året efter 1599, antecknas Kopparmåla under kronoutjordar som ett nybygge (Smlh 1558:23, 1559:35). År 1572 antecknas krononybygget Kopparmålen som öde sedan 1569 (Smlh 1572:20). Under en period av ca 10-12 år har

således gården Kopparmålen existerat. Intressant i sammanhanget är anteckningen om att Kopparmålen är en kronoutjord år 1559. Det har övertygande argumenterats för att utjordsbegreppet skall sättas i samband med gårdar som ödelades under den senmedeltida agrarkrisen (L.O Larsson 1970, K. Bååth 1983).

Vid sökningar i ortnamndatabasen Sofi framkom att *coppamala* omnämns i ett diplom från 11/7 1390, där Katarina Petersdotter skänker till Nydala kloster som själagift för sin man, sina barn samt sin far Peter Hemmingsson och sin mor Sigrid allt sitt gods i Skärstad socken, nämligen en huvudgård Halösa och 4 därtill hörande gårdar. Eftersom jag endast hittat brevet i förkortade avskrifter (SDHK nr 13751 samt Svenska Riksarkivets pergamentsbrev) och på svenska har jag inte hittat namnet Kopparmåla i klartext. Det är genom ortnamndatabasen Sofi som det anges att en av de fyra gårdarna som skänks måste vara Kopparemålen. Att Hallösa omtalas som huvudgård visar också att byn Hallösa, som senare blev Lyckås helt eller delvis var säte för frälset under 1300-talets slut.

Ytterligare ett utdrag från Sofi visar att *kupparamala* år 1447 betecknas som *ødistorpp*. Vi har således en klassisk utjordslokal vid Kopparmåla. En gård har funnits här fram till 1400-talets mitt då den omtalas som ödelagd, troligen ödelagd i spåren av den senmedeltida agrarkrisen. År 1558/1559 läggs ett krononybygge, Kopparmålen, under tionde och skatt. Med tanke på de ca sju år av skattefrihet som nybyggen kunde påräkna sig bör nyetablerandet av Kopparmålen sökas kring ca 1550. Att nybyggen åter lades öde, först kameralt, sedan även demografiskt, var inte ovanligt och från och med år 1569 redovisas Kopparmålen som öde.

Lyckås behov av dagsverkstorp ledde till att enheten åter togs upp i områden där det tidigare varit odlat. Kartan från 1767 redovisar inte Kopparemålen men väl torpet Gilebo några hundra meter längre söderut. I en lista över torp, backstugor och soldattorp från 1865, där uppgifterna är tagna från husförhörlängderna, nämns Kopparemålen som ett torp under Skärstad prästgård (Skärstadbocken 1968:48-50). Två kartbelägg, Generalstabskartan från ca 1880 och en från 1926, då en karta upprättades över Lyckås utmark, ger besked om Kopparmålen. År 1926 redovisas torpet Gilebo intill Pukasjöns/Gilebosjön och något norr därom Kopparemålen.

Med tanke på att området kring Kopparmålen kan dölja odlings- och bebyggelselämningar av medeltida datum skall området klassas som fast fornlämning.

Resultat

Inom utredningsområdet finns några komplexa miljöer med flera ingående enheter. För att få en förståelse för dessa redovisas de nedan. I övrigt hänvisas till antikvarisk bedömning och åtgärdsförslag i Bilaga 1. Tidigare kända och nyupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar presenteras i Bilaga 1.

FIGUR 4. Boplatsläge Id 1, söder om Landsjön. Foto: Ådel V. Franzén

Id 1, Möjligt boplatsläge

Ett större område söder om Landsjön har bedömts som möjligt boplatsläge utifrån tidigare erfarenheter av liknande lägen. Arkeologiska undersökningar i Råby och vid Kaxholmen har visat på rika boplatsspår från bronsålder och äldre järnålder (Haltiner Nordström 2003, Ameziane 2009). Mest intressant är kanske uppgifterna om den by, Hallösa, som föregick säteriet Lyckås. De fem gårdarna i Hallösa kom successivt att läggas under säteriet som upprättades kring 1580. Anteckningar om att grevinnan Ebba Månsadotter Liljekvist låtit "flyttia husenn deden" visar att en förflyttning av hus från en tidigare bytomt till det nya läget för säteriet har skett. Det kan således förväntas att lämningar efter en medeltida bytomt finns i området för korsningen mellan väg Ölmstadsvägen och den norra avtagsvägen upp mot utredningsområdets centrala delar. Läget är också mycket intressant vad gäller boplatser från stenåldern.

Vid Drättinge visar äldre kartor att den äldre bytomten tangerar utredningsområdet vid södra tillfartsvägen. Längre upp i backen från huvudvägen finns flera förhistoriska gravar (RAÅ 136, 137). Även i detta område är sannolikheten stor för att det finns lämningar utan synlig markering ovan mark från förhistorisk tid och medeltid. Id 1 är klassat som bevakningsområde. Inför markingrepp inom Id 1 skall arkeologisk utredning, etapp 2, genomföras.

Id 2-5

Id 2-5 är belägna på ett impediment i omgivande åkermark. I norr gränsar området mot väg. Id 4 består av en täktgrop med uppkastad vall och Id 5 av ett större täktområde. Båda täkterna är av sentida karaktär, Id 4 har bedömts som övrig kulturhistorisk lämning, medan Id 5 inte har givits någon kulturhistorisk bedömning.

Inom impedimentets södra del är terrängen opåverkad av täkter och här framkommer lämningar med äldre ursprung, således är

FIGUR 5. Hålvägen, Id 3. Liksom övriga hålvägar i området är den mycket tydlig och nersjunknen. Foto: Ådel V. Franzén

Id 2 en terrasskant som avgränsar en fossil åkeryta i öster, ca 8 x 4 meter stor. Åkerytan avgränsas i norr av en kraftig hålväg. Hålvägen skall sättas i samband med de många hålvägar som kan beläggas i sluttningen ner mot Skärstaddalen och den har utgjort en del av ett färdvägssystem med riktning från sydöst mot nordväst. Terrassen med den fossila åkerytan och hålvägen är fasta fornlämningar.

Id 6-7 Hålvägssystem

Hålvägar bildas framför allt i sluttande miljö när människor och djur färdas i landskapsavsnitt med benägenhet att erodera. När en hålväg blev för djup eller sank övergavs vägen och man började färdas i parallella stråk. På så sätt bildades successivt flera hålvägar intill varandra. I sluttningen ner mot dalen finns flera fragment av hålvägar. En del av dessa var kraftigt vattenfyllda när inventeringen gjordes vid tjällossningstid. En längre bäckfåra kan ha varit en äldre hålväg som vattenfylld, men bedömningen är osäker, varför den inte markerats som hålväg. Hålvägarna är fasta fornlämningar.

Id 8-13, 20-25

Under Lyckås säteri och Drättinge samt Jordstorps byar fanns flera dagsverkstorp. Dessa karteras utförligt under 1700-talets senare del. Området för de inmätta lämningarna Id 8-13 samt 20-23 präglades under 1770-talet av ett inägomarksområde med inhägnade åkerlyckor, ängar och hagar (Vestbö-Franzén, arkeologisk rapport 2010:27). Kvar av dessa miljöer är i dag röjda ytor efter åkrar, röjningsrösen, husgrunder och hävdväxter. Torpen och backstugorna Petersborg, Pålbo och Spinnarehemmet samt ytterligare ett par som vi saknar namnet på är fasta fornlämningar. Id 23 saknar kartbelägg och kan utifrån okulär besiktning betraktas som en av de äldsta lägenhetsbebyggelserna i området.

Id 15-17

Miljön kring Kopparmålen är komplex och består av fossil åkermark och bebyggelselämningar från flera perioder. Som framgår ovan kan en bebyggelseenhet Kopparmålen under Lyckås (Hallösa) beläggas redan under senmedeltid. Efter en ödeperiod tas gården åter upp på 1500-talet, läggs åter öde och återuppstår som torp under Lyckås under efterreformatorisk tid. Kopparmålen finns med i kartorna från 1880 och 1926. Arkeologisk utredning etapp 2 föreslås för att kunna utröna bebyggelselämningarna och den fossil åkermarkens kronologiska skiktning. Förundersökning föreslås om området kommer att påverkas av exploateringsföretaget.

Id 18 och 19

I kartan över Drättinge från 1776 markeras två backstugor med huschablon, men utan att deras åkermark har ritats ut. Den norra är identisk med RAÄ nr 132, den södra troligen med RAÄ 163, fastän

inprickningen här är felaktig. Backstugan ligger i verkligheten något längre åt öster. I kartan över Jordstorp från 1797, som redovisar området, saknas den södra backstugan, vilket troligen beror på att brukningen här då har upphört. Enheterna är små, men framför allt inom Id 18/RAÄ 132 är lämningarna efter åkermark och bebyggelse mycket tydliga och distinkta. Fast fornlämning.

Övrigt

I övrigt består lämningarna i området av enstaka röjningsrösen och röjda ytor, ofta övergivna åkerytor som kan kopplas till odling i området under 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Riksintresse för kulturmiljövården nummer 74, Skärstaddalen

Skärstaddalen valdes under 1980-talets senare del ut som ett av länets riksintressen för kulturmiljövården (Kulturmiljövårdens riksintressen. Jönköpings län. 1996:203-207) (figur 1).

Ur Riksantikvarieämbetets katalog anges följande *motivering* till riksintresset: "Herrgårdsskapskap samt sockencentrum med lång bebyggelsekontinuitet och varierat bestånd av värdefull bebyggelse från olika tider."

I länsstyrelsens *Uttryck för riksintresse* anges: "Kyrkomiljö med 1800-talskyrka, f.d. skola, sockenstuga, prästgård från 1926 samt närbeläget gästgiveri. Herrgårdsmiljöerna Lyckås, Drättinge, Säby och Stackeryd med ståndsmässig uppförda huvudbyggnader 1700-, 1800-, och 1900-tal. Välbevarad torp och arbetarbebyggelse. Lyckås och Drättinge har dessutom ovanligt påkostade ekonomibyggnader. Lyckås f.d stationshus och magasin utgör minnen från den smalspåriga järnvägen mellan Jönköpings och Vireda. Bebyggelsekontinuiteten bakåt antyds av flera gravfält och många enstaka gravar från både äldre och yngre järnålder samt ortnamnsförläggningar av äldre typ (-hem, -inge, -stad)."

Beskrivningen av riksintresse nr 74 visar ett typiskt disparat riksintresse. Man har inte kunnat bestämma sig för vilka värden: herrgårdsskapskapet, bebyggelsen kring sockencentrum, kommunikationshistorien eller fornlämningarna som skall utgöra kärnvärdet/kärnvärdena. Alltså tar man med allt. Avgränsningen av riksintresset är svårbegripligt och kan knappast förstås av andra än den som ritade ut gränserna. Bristen på intersubjektivitet gör att jag som kulturmiljövårdare har svårt att för exploatörer och myndigheter förklara riksintressets gräns och dess innehåll. Däremot kan jag göra en vettig tolkning av vad som är riksintressant i Skärstaddalen och vilka värdekärnor som bör betonas i riksintresset. I den kulturhistoriska förstudien av Lyckås från 2010 försöker jag problematisera kring riksintresset och föreslå vilka värdekärnor som bör betonas framledes (Franzén 2010).

Man kan även rikta kritik mot urvalet av riksintressen för kulturmiljövården i Jönköpings län. De öppna herrgårdslandskapen i vidsträckta jordbruksbygder dominerar och dessa kan knappast sägas vara representativa för ett län som till 75% täcks av skog och mossmark. Om urvalen hade gjorts i dag hade fokus troligen legat vid andra variabler än det spektakulära och iögonenfallande, även om detta också måste få plats bland det riksintressanta.

Vindkraftsetableringens påverkan på riksintresse för kulturmiljövården nr 74.

I det följande skall jag dock förhålla mig till det av Länsstyrelsen avgränsade och Riksantikvarieämbetet fastställda riksintresset. Det kan då konstateras att exploateringsföretaget dels berör dalen och den öppna odlingsmarken, dels de skogsklädda områdena i höjdläge söder om dalen. I den öppna odlingsmarken är det framför allt vägbreddning av befintliga vägar som kommer att ske. Det är troligt att ett större område måste breddas där den norra tillfartsvägen ansluter till vägen mellan Kaxholmen och Ölmstad. I detta område finns en av de påkostade ekonomibygnader som tas med i riksintressebeskrivningen. Eventuell rivning eller omgestaltning av ladugården är bygglovspliktigt och det är upp till berörd myndighet att pröva bygglov mot miljöbalkens regleringar av riksintressen. Breddningen av tillfartsvägarna kan resultera i att vägarna får en bredd som tillsammans med breda slänter inte stämmer överens med områdets skalmässighet och karaktär i övrigt. Det är därför av vikt att anpassa vägbreddningarna på så sätt att vägarnas karaktär av underordnade småvägar kan bibehållas. Det är stor risk att fornlämningar utan synlig markering finns intill de två tillfartsvägarna. Dessa lämningar regleras av Kultuminneslagen. Intill den norra tillfartsvägen finns flera nyupptäckta hålvägar som bör tolkas som en del av riksintressets kommunikationshistoriska värdekärnor. Läns museet bedömer att det för riksintressets del är av vikt att intrånget på hålvägssystemen blir så litet som möjligt (id 3, 6 och 7). Det är Kultuminneslagen som reglerar de befintliga och nytillkomna fornlämningarna i området intill tillfartsvägarna och beslut om arkeologisk dokumentation tas av länsstyrelsen.

Nybyggnation av väg kommer att ske inom riksintressets södra gräns i området för Id 21, 9 och 25 (tabell, Bilaga 1, karta Bilaga 2) där Id 25 har status som fast fornlämning. Länsstyrelsen tar beslut om eventuellt arkeologisk dokumentation av berörda fornlämningar. Läns museet bedömer att de berörda torpmiljöerna inte är av omistligt värde utan kan tas bort efter vederbörlig arkeologisk undersökning. Det är då av vikt att hela torpmiljön behandlas som ett preparat och att undersökningen gäller hela torpmiljön kring Id 25. Vägarna och vindkraftverkens påverkan på riksintresset är försumbart. Läns museet finner ingen anledning, ur antikvarisk synvinkel, att behandla fornlämningar och övriga kulturhistoriska

lämningar inom riksintresset på annat sätt än de som är belägna utanför riksintresset.

I övrigt kommer vidkraftverkens inverkan på riksintresset att begränsa sig till det rent visuella. Det är troligt att man från dalen kommer att se ett eller flera verk, men detta kan från läns museets sida inte betraktas som någon negativ påverkan på riksintresset. Det kan istället ses som en förlängning av den tradition som historiskt sett har funnits i Skärstaddalen när det gäller att utnyttja förnyelsebara energikällor.

I kartor från 1700-talet och framåt redovisas en stor mängd kvarnar som var belägna i bäckarna från höjdpartierna norr och söder om Lyckås. Dessa skvaltkvarnar till mjölmalning har med största sannolikhet tradition tillbaka till medeltid. Den omfattande kvarndriften visar att det har funnits en stark tradition i området att använda förnyelsebara energikällor där dessa fanns tillgängliga. Att i dag ta vinden till hjälp kan man säga bygga vidare på och förstärker traditionen av utnyttjandet av förnybara energikällor.

Sammanfattning

Utredningsområdet är till större delen beläget i en sammanhängande utmark som framför allt har använts som betesmark och täktmark till Lyckås och Drättinge i Skärstad socken samt Övravad och Ram-sjöholm i Svarttorps socken. Fornlämningsbilden präglas framför allt av de dagsverkstorp och soldattorp som etablerades i området från sent 1600-tal och framåt. Kartor från 1700-talets senare del från Lyckås, Drättinge och Jordstorp visar ibland endast en husschablon när det gäller backstugor och ibland noggrant utritad åkermark när det gäller torpen. Vid inventeringen har åkermark kunnat beläggas vid de schabloninlagda backstugorna. Riksantikvarieämbetets riktlinjer anger att bebyggelseenheter som kan följas tillbaka till 1700-talet skall räknas som fast fornlämning. Detta gäller hela miljöer, bebyggelsen lika väl som lämningar efter dess odlingsmark.

En bebyggelseenhet är speciell, nämligen Id 15-17, Kopparmålen, en gård som kan belägas från medeltid och framåt.

Lämningar äldre än medeltid/efterreformatörsk tid hittas framför allt i sluttningarna ner mot Skärstaddalen. Här återfinns flera halvvägar som kan ha tillkommit under förhistorisk tid. I de uppodlade slänterna ner mot Drättinge och Lyckås döljs eventuella fornlämningar av matjorden och här behövs en etapp-tvåutredning för att ta reda på vad som finns under mark om området skall exploateras. Det vi vet är att Lyckås säteri föregicks av en by vid namn Hallösa och mycket tyder på att lämningar efter byn kan finnas i området för avtagsvägen i norra delen av utredningsområdet.

Skärstaddalens komplexa kulturmiljö har gjort att dalen har värderats som riksintresse för kulturmiljövården. Riksintressena regleras i Miljöbalken.

Åtgärdsförslag

Åtgärdsförslag presenteras i Bilaga 1. Det skall understrykas att åtgärderna gäller ifall markingrepp blir aktuella inom eller i direkt anslutning till utpekade områden eller objekt. Detta gäller både vindkraftverken och dess etableringsområden samt tillfartsvägar vägbreddningar och kabelanslutningar. Läns museet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-6540-2011
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2012-03-23
Jönköpings läns museums dnr:	02/2012
Beställare:	Statkraft Södra Vindkraft Utveckling AB
Rapportansvarig:	Ådel V. Franzén
Fältansvarig:	Fredrik Engman
Fältpersonal:	Jan Borg, Fredrik Engman, Ådel V. Franzén och Moa Lorentzon
Fältarbetstid:	2012-04-02–2012-04-25
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Jönköpings kommun
Socken:	Skärstad socken
Fastighetsbeteckning:	Lyckås 2:1, 2:3, Drättinge 1:3, Värnvik 1:1, Jordstorp 2:3, 3:7, Södra Målen 2:2, m fl.
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad
.....	7E 3d, 7E 3e, 7E 2d, 7E 2e
Koordinater:	N: 461504, 6415442
.....	Ö: 463891, 6410991
.....	S: 462577, 6409473
.....	V: 460329, 6413944
Koordinatsystem:	Sweref 99
Undersökningsyta:	957 hektar
Tidigare undersökningar:	”Den inhägnade utmarken” Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2010:27.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Almqvist, Gösta. 1992. Indelta soldater i Skärstad socken. *Skärstadboken 1992*
- Bååth, Käthe, 1983: *Öde sedan stora döden var... Bebyggelse och befolkning i Norra Vedbo under senmedeltid och 1500-tal.* (Bibliotheca historica Lundensis 51). Lund.
- Haltiner Nordström, Susanne. 2003. *Boplats Kaxholmen. Arkeologisk slutundersökning inför villabebyggelse inom fornlämning 174, Skärstads socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum Arkeologisk rapport 2003:18.
- Hansson, Birgitta. 1998. "Fjällen", 2 meter lång, kunde inte gå rak i torpet. *Skärstadboken 1998*. S. 60-62
- Johansson, Sven-Göran. 2010. Sven och Gullie i Gilebo. *Skärstadboken 2010*. S 76-79.
- Larsson, Lars-Olof, 1970: Kronans jordeböcker från 1500-talet och den senmedeltida ödegårdsprocessen. Några synpunkter på terminologi och retrospektiv metod. I: *Historisk tidskrift 1/1970*. S. 24-46. Stockholm.
- Okänd författare. 1998. Succé för torpvandringarna och de nya skyltarna. *Skärstadboken 1998*. S. 63-66.
- Skärstadboken 1968* (red. Stig Lindén)
- Vestbö-Franzén, Ådel. 2010. *Den inhägnade utmarken. Kulturhistorisk förstudie inför planerad vindkraftspark på Lyckås, Drättinge och Jordstorpsågor m.fl. i skärstad och Svarttorps socknar, Jönköpings kommun.* Jönköpings läns museum, arkeologis rapport 2010:27.

Arkiv

- Riksarkivet, SDHK Huvudkartotek över medeltidsbrev:
- <http://www.riksarkivet.se/default.aspx?id=2453&refid=8005>
- Lantmäteriverkets digitala arkiv::
- www.lantmateriet.se/arken:
- 06-läh-6, 1681, Karta Vista härad, Peder Jonsson Duker
- E104-12:2 Drättinge nr 1-4, Laga skifte 1922, Fritiof Karl Andersson
- 06-skä-151, 1924-03-12, Laga skifte
- 06-skä-44, delning Lyckås och Drättinge 1767.
- Lyckås gårdsarkiv:
- Karta över Sätessgården Lyckås med underliggande ägor och torp 1767-1773.
- Karta över skog, hagmark, en del av inägorna samt torp och lägenheter till säteriet Lyckås med underlydande delar av Drättinge och Skärstad postgård 1926.
- <http://www.sofi.se/ortnamnsregistret>

LÄMNINGSTABELL

FÖRKORTNINGAR FÖR ANTIKVARISK BEDÖMNING

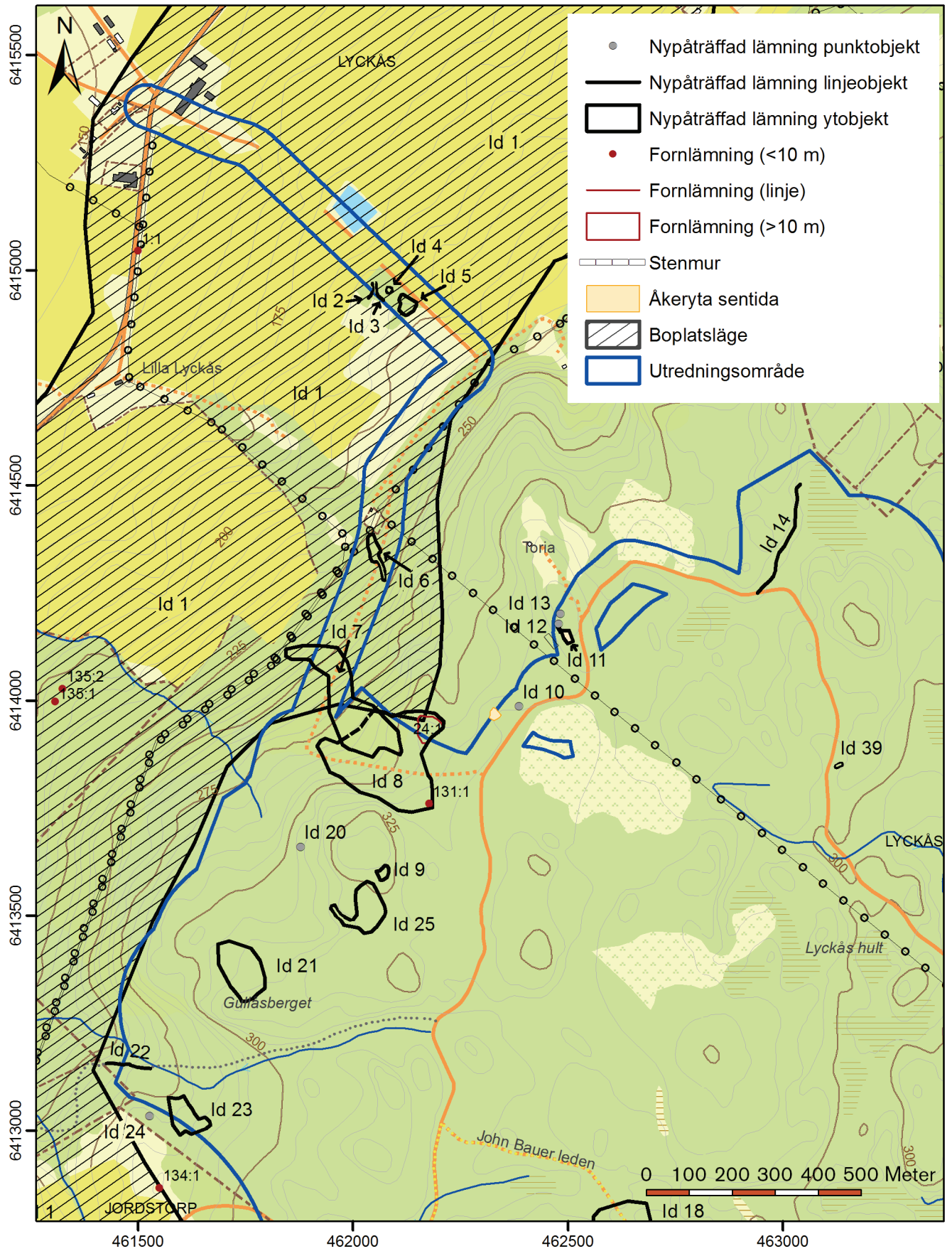
R =	Fast fornlämning
ÖKHL =	Övrig kulturhistorisk lämning
Bevakas =	Bevakningsobjekt, dvs det går inte att säkert avgöra om det är fast fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)
Uppgift om =	Uppgift om fyndplats, torp etc

Objekt nr /RAÄ nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Id 1 Karta A	Möjliga boplatslägen	Inom ett ca 480 hektar stort område finns lägen som bör ha använts för bosättning under förhistorisk tid och historisk tid, men där inga synliga lämningar finns ovan mark. Bland annat bör bytomte och inägor till byn Hallös sökas i Lyckås åkergården.		AU etapp 2
Id 2 Karta A	Fossil åkermark	Terass 36 meter lång, 0,7-2 meter bred och 0,3-0,6 meter hög. Sluttar åt norr där den avtränsar en fossil åkeryta.	ÖKHL	Hänsyn
Id 3 Karta A	Hålväg	46 meter lång, 3,5-4 meter bred och upp till 0,9 meter djup	R	Bevaras/FU
Id 4 Karta A	Grop	Täktgrop. Sentida		Ingen åtgärd
Id 5 Karta A	Täkt	Inom ett 1 300 m2 stort område finns en sentida täkt		Ingen åtgärd
Id 6 Karta A	Hålvägssystem	Två hålvägar till en sammanlagd längd av ca 160 meter. Hålvägarna är 3-5,5 meter breda och mellan 0,3-1,2 meter djupa.	R	Bevaras/FU
Id 7 Karta A	Hålvägssystem	Område med hålvägar till en sammanlagd längd av ca 370 meter. Hålvägarna är 1,5-3,5 meter breda och 0,15-0,5 meter djupa. I norr går ett surdrag/bäck. Bäckfåran kan dock ursprungligen ha varit hålväg som vattenfylls vartid vid snösmältning.	R	Bevaras/FU
Id 8 Raä131/ Raä 24 Karta A	a) Lägenhetsbebyggelse b) Område med fossil åkermark	Raä 131 utgörs av ett spismursröse. Inom område 8 finns ca 20 röjningsrösen. Lämningarna är rester efter torpen Petersbergs, Pålstorp och Spinnarebos bebyggelse och åkermark. Torpen finns med i kartan över Lyckås från 1767. Inom områdets södra del finns få lämningar kvar efter torpens hävdverksamhet.	R	Bevaras/FU
Id 9 Karta A	Fossil åker	Äldre odlingsyta 27 x 21 meter stor (N-S). Odlingsten nerklädd i kanten av ytan.	ÖKHL	Hänsyn
Id 10 Karta A	Röjningsröse	1,1 m i diameter och ca 0,4 m högt. Bestående av stenar uppkastade kring block	ÖKHL	Ingen åtgärd
Id 11 Karta A	Fossil åker	Sentida åkeryta, 46 x 18 meter stor (NNV-SSO)	ÖKHL	Ingen åtgärd
Id 12 Karta A	Röjningsröse	6 x 3 m stort [Ö-V] och ca 1 m högt. Beläget i norrlänt. Sentida.	ÖKHL	Hänsyn
Id 13 Karta A	Röjningsröse	1,5 m i diameter och ca 0,2 m högt. Beläget på berg i dagen.	ÖKHL	Hänsyn
Id 14 Karta A	Färdväg	Äldre väg, 280 meter lång, ca 2,5 m bred och stensatt. Delvis belägen på vägbank. Vägen finns inte med på kartan över Lyckås från 1767	ÖKHL	Hänsyn
Id 15 Karta B	Brunn/Kalkkälla	Brunn, vattenfylld 1,2 m i diam, stensatt av 0,2-0,5 m st stenar. Har varit brunn till Kopparmålen, se id 16		
Id 16 karta B	Bytomt/gårdstomt	Kopparmålen, bestående av 2 husgrunder, en terrasserad yta och biologiskt kulturarv. Husgrund är 9x6 meter (N-S) med syllstensrad 0,2-0,4 meter hög. I husgrundens V del är spismursröse 4 meter i diameter och 1,2 meter hög av tegel. Husgrund, sentida, 4 x 4 m med 0,2-0,4 meter hög syllstensrad. Inom området är fruktträd och bärbuskar. Gården Kopparmålen kan beläggas sedan sent 1300-tal och kan följas genom flera ödeläggelseperioder fram till 1900-talets mitt	R	Bevaras/FU

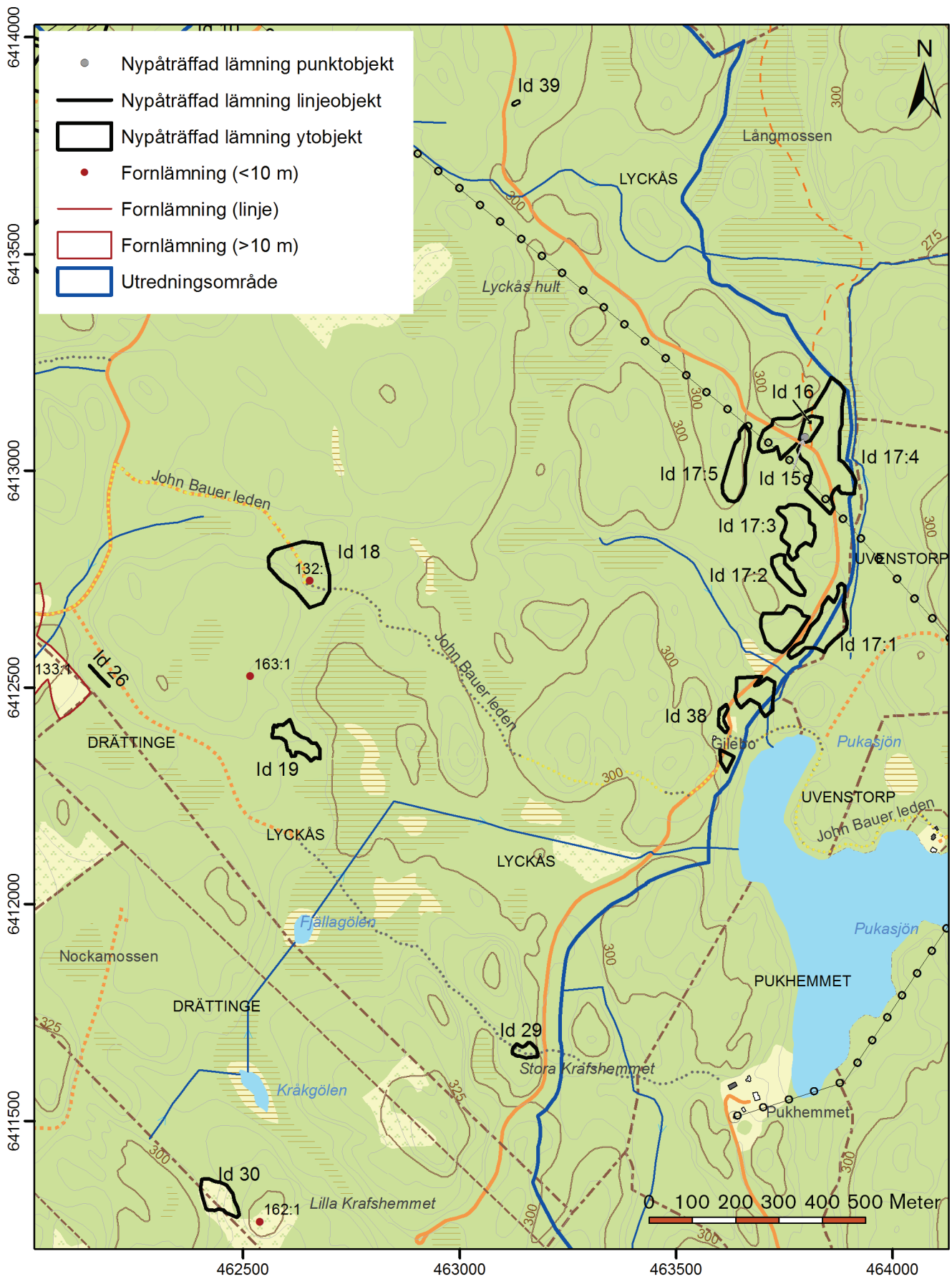
Objekt nr /RAÄ nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Id 17 Karta B	Lägenhetsbebyggelse och fossil åkermark	Inom ett ca 7,5 ha stort område finns lämningar efter bebyggelse och odlingsmark till gården Kopparemålen. Fossil åkermark 1) : 200 x 10-80 meter stort (N-S) bestående av minst 4 åkerytor och ca 75 röjningsrösen. Åkerytorna är plana oregebundna och delvis terrasserade. Röjningsrösen är 2-6 meter i diameter och 0,2-1 meter höga av 0,2-0,6 meter stora stenar. Området fortsätter på V sidan om vägen. 2) 100x15-35 meter stort (NV-SO) bestående av minst 4 åkerytor och ca 30 röjningsrösen. Åkerytorna är 10 x 3 - 2 0 x 5 m stora och delvis terrasserade av 0,2-0,4 meter höga terrasskanter. Röjningsrösen är 2-4 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. 3) 130 x 65 meter stort (N-S) bestående av ett flertal svåravgränsade åkerytor och ca 50 röjningsrösen. Åkerytorna är delvis avgränsade av terrasskanter. Röjningsrösen är 2-5 meter i diameter och 0,3-0,8 meter höga av 0,1-0,6 meter stora stenar. 4) 305 x 40-190 meter stort (N-S) bestående av minst 5 åkerytor och 200 röjningsrösen. Åkerytorna är oregebundna, vanligen terrasserade. Röjningsrösen är 2-9 meter i diameter och 0,3-1,3 meter höga. Stenmursliknande stentippar i området. 5) 150x45 meter stort bestående av åkeryta och ca 15-20 röjningsrösen. Åkerytan är ca 130x10-30 meter stor. Röjningsrösen är 3-4 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga av 0,2-0,5 meter stora stenar.	R	Bevaras/FU AU 2
Id 18 raä nr 132 Karta B	Lägenhetsbebyggelse	Område med bebyggelselämning och odlingslämningar efter den backstuga som enligt kartan över Drättinge från 1776 finns i området. Inom ett 170 x 125 meter stort område finns minst 3 röjda ytor, 10 x 15-20 x 25 meter stora samt ett tjugofemtal röjningsrösen, 2-5 meter i diameter och vanligen 0,2-0,6 meter höga. Inom området finns en ca 4 x 6 meter stor husgrund med spismursröse ca 3,5 meter i diameter och 0,5 meter högt.	R	Bevaras/FU
Id 19 raä nr 163 Karta B	Lägenhetsbebyggelse	Område med otydliga spår efter bebyggelse, men med tydliga odlingslämningar efter den backstuga som redovisas på kartan från 1776. Troligen avser raä nr 163 denna enhet, men raä nr 163 inprickning har hamnat fel. Inom ett 120 x 45 meter stort område (NV-SO) finns ca 20 röjningsrösen, vanligen 2-4 meter i diameter och 0,2-0,6 meter höga och kraftigt övermossade. Mellan röjningsrösen är två större röjda ytor. Inom områdets NV del finns ett spismursröse, 4 meter i diameter och ca 0,7 meter högt. Antydan till vägglinje i väster. Ca 4 meter söder om spismursröset är stenansamling som kan ha vara vägglinje till torpet. Annars sladdrigt röjningsröse mot berg idagen.	R	Bevaras/FU
Id 20 Karta A	Röjningsröse	Röjningsröse, 4 x 1,3 m och ca 0,7m högt. Sentida.	ÖKHL	Hänsyn
Id 21 Karta A	Fossil åkermark	Område med enstaka röjningsrösen och röjda ytor. De ca fem röjningsrösen är 1,5-2,5 meter i diameter och 0,3 meter höga.	ÖKHL	Hänsyn
Id 22 Karta A	Hålväg	Hålvägen ca 120 meter lång, 2-3 m bred och upp till 0,6 m djup. Vägen slingrar sig strax norr om och intill yngre körväg.	R	Bevaras/FU
Id 23 Karta A	Lägenhetsbebyggelse	Husgrund med spismursröse. Spismursröset är 5 meter i diameter och ca 1 meter högt. Övermossad fyllning av tegel, förslagat material samt sten. Husgrund en är delvis svåravgränsad, ca 0,2 meter hög. Kring husgrunden finns en 110 x 56 meter stor röjd yta (NNV-SSO), men endast ca 3 röjningsrösen, 1,5-2 meter i diameter och 0,1-0,3 meter höga. Torpet/lägenhetsbebyggelsen finns inte med på kartan från 1797 över Jordstorp.	R	Bevaras/FU
Id 24 Karta A	Röjningsröse	Röjningsröse, ca 6 meter i diameter och 0,3 m högt. Kraftigt övermossad fyllning av ca 0,2-0,3 m stora stenar.	ÖKHL	Hänsyn
Id 25 Karta A	Lägenhetsbebyggelse	Område med bebyggelselämning, röjningsrösen och röjda ytor samt indikatorväxter som fläder. Husgrunden är i dag övertäckt med ris och beväxt med fläder och busksnår men förefaller vara ca 6 x 4 meter stor med 0,2 m hög syllstensrad. Den ena röjda ytan är ca 6 x 10 m stor (NV-SO), den andra ca 120 x 70 meter stor (N-S). Röjningsrösen är oregebundna till runda 1,5-5 m i diameter och 0,2-1,3 meter höga. De oregebundna är avlånga och ovala 2,5 x 3,5 - 5 x 3 meter stora och upp till 1 meter höga. Röjningsrösen är koncentrerade till det röjda områdets centrala delar.	R	Bevaras/FU

Objekt nr /RAÄ nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Raä 133 Karta C	Lägenhetsbebyggelse	Lämningar efter torpet Fjällstorp i form av husgrunder, fossil åkermark och röjda ytor. Grunden till bostadshuset är av cement. Bebyggelse och odling i området kan beläggas från 1767. Fjällstorp var bebott fram till 1960-talet.	R	Bevaras/FU
Raä 23 Karta C	Fornlämningsliknande bildning	Stående sten, troligen söndervittrad från den närliggande förkastningsbranten.		Ingen åtgärd
Id 26 Karta C	färdväg	Äldre vägsträckning, ca 3,5 meter bred och 0,1 meter djup	ÖKHL	Hänsyn
Raä 140 Karta C	Vägmärke	Väghållningsten, rektangulär med avrundad topp, text: No 59-62 LYCKÅS DRÄTTINGE	R	Berörs troligen ej
Raä 136 Karta C	Gravar	Stensättningar: 1) 6 meter i diameter och 0,2-0,3 meter hög. Kantkjedja. 2) 7-8 meter i diameter och 0,3 meter hög. Båda stensättningarna är övertorvade.	R	Bevaras/FU
Raä 22 Karta C	Plats för hög	Vid förstagångsinventeringen upptäcktes en hög, 11 meter i diameter och 1,5 meter hög som sekundärt använts som källare. Lämningen var bortodlad vid revideringsinventeringen 1985.	Bevakas	AU etapp 2
Raä 170 Karta C	Område med fossil åkermark	Ca sexton fossila åkerytor och minst fyra terasser till en sammanlagd längd av 940 meter. I området finns ca femton nersjunkna röjningsrösen	R/ÖKHL	Bevaras/FU
Id 27 Raä161 Karta C	Lägenhetsbebyggelse	Lämningar efter Edstorp i form av husgrund, terrasskanter, röjda ytor och röjningsrösen. Inom det 240x40-140 meter stora området (N-S) finns 5 åkerytor, ca 75 röjningsrösen och terrasskanter. Åkerytorna är terränganpassade 30-75x5-40 meter stora, vanligen terrasserad. röjningsrösen är 2-8 meter i diameter och 0,2-1 meter höga. ytterligare en mindre åkerlycka finns V om vägen. Torpet finns med på kartan från Jordstorp från 1797, då med två husschabloner utritade.	R	Bevaras/FU
Id 28 Karta C	Röjningsröse	Oregelbundet, 7 x1-5 meter och 0,3-0,5 meter högt av 0,4-0,6 meter stora stenar. Sentida	ÖKHL	Hänsyn
Id 29 Karta B	Lägenhetsbebyggelse	Lämningar efter stora Krafshemmet i form av område med fossil åker 60 x20-30 meter stort (Ö-V) bestående av 2 fossila åkrar och 12 röjningsrösen. Åkerytorna är 30x25 respektive 20x15 meter stora. Röjningsrösen är 3-4 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga av 0,2-0,5 meter stora stenar. I kartan över Drättinge från 1776 finns endast åker i området medan bebyggelse finns redovisad i kartan över Jordstorp från 1797. Torpet anges som bebyggd och brukad på kartan från 1926.	ÖKHL	Hänsyn
Id 30/ Raä Karta B	Lägenhetsbebyggelse	Bestående av röjningsröseområde, med ca 50 röjningsrösen, av yngre karaktär, 2-5 meter i diameter, ca 0,3-0,6 meter höga, av 0,2-0,5 meter stora stenar. Redovisas som backstuga 1776 men med hus och åkrar utritade år 1797.	R	Bevaras/FU
Id 31 Karta D	Lägenhetsbebyggelse	Källargrund 2x2 meter stor och 0,7 meter djup. Kallmurade väggar. Ingång i söder. I anslutning till källargrunden finns ett röjningsröseområde 95 x20-90 meter stort (N-S) bestående av minst 40 röjningsrösen 2-5 meter i diameter och 0,3-0,8 meter höga. Lägenhetsbebyggelsen finns inte med i äldre kartor.	ÖKHL	Hänsyn
Id 32 Raä 129 Karta D	Lägenhetsbebyggelse	Lämningar efter torpet Branthemmet bestående av husgrunder samt område med fossil åkermark ca 135x55-75 meter stort (NNV-SSO). Den fossila åkermarken består av ca 50 röjningsrösen och ett flertal åkerytor. Röjningsrösen är runda samt långsträckta 3-5 meter i diameter och 0,4-1 meter höga av 0,2-0,6 meter stora stenar. Åkerytorna (minst 5) är oregelbundna och terrasserade i SÖ. Husgrunden är en ca 6x6 meter 0,1-0,2 meter hög syllstensrad, tydligast i N. I husgrunden är spismursröse 3x3 meter och 1,2 meter hög av skärvig natursten och enstaka tegel. På spismursröset är en rest sten 0,7 meter hög och 0,05-0,1 meter tjock. Vid spismursröset är en plåtskylt: B BRANTHEMMET20. Jordkällaren är en grop ingrävd i V-sluttning, ca 3x2 meter stor med öppning i V ca 3 meter lång och 1 meter bred samt 0,6 meter djup. Torpet och dess åkrar finns med i kartan över Övravad från 1866.	ÖKHL	Hänsyn

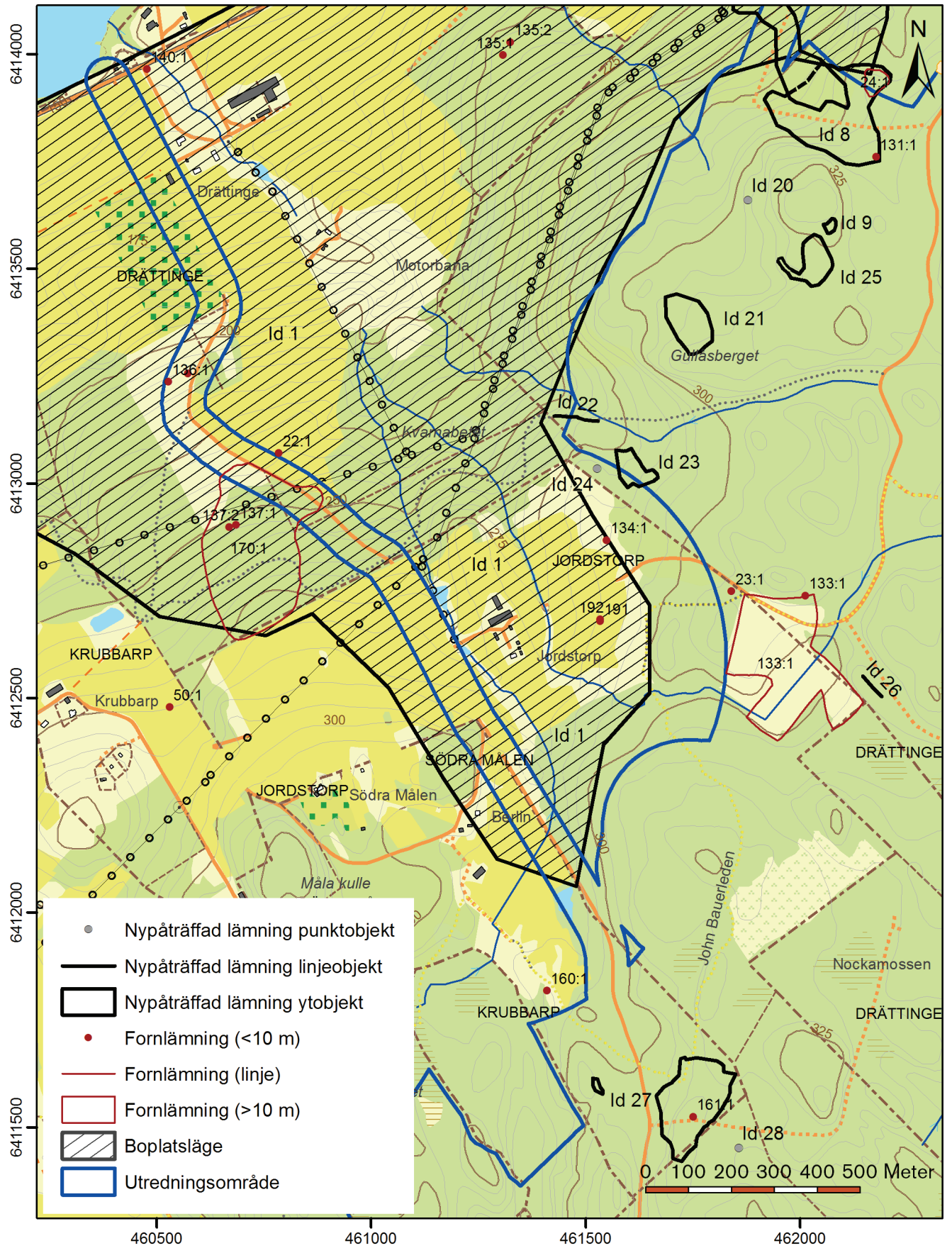
Objekt nr /RAÅ nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
Id 33 Karta D	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 45x10 (N-S) bestående av minst 10 röjningsrösen 2-5 meter i diameter och 0,3-1 meter höga av 0,1-0,4 meter stora stenar. Lämningen är identisk med åker som återfinns i kartan över Övravad från 1866.	ÖKHL	Hänsyn
Id 34 Karta D	Färdväg/ fossil åkermark	a) Färdväg, övrig, ca 110 m lång (NV-SO) 2-3 meter bred. b) I norra änden av färdvägen ligger ett röjningsröseområde, yngre 30x20-25 meter stort (NV-SO) bestående av minst 5 röjningsrösen 3-5 meter i diameter och 0,2-0,8 meter höga av 0,2-0,5 meter stora stenar.	ÖKHL	Hänsyn
Id 35 Karta D	Fossil åker	Fossil åker 35x15 meter stort (NO-SV). Avgränsas i SÖ av terrasskant ca 30 meter lång och 0,3 meter hög. I S är ett röjningsröse 3 meter i diameter och 0,3 meter högt.	ÖKHL	Hänsyn
Id 36 Karta D	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 20x18 meter stort (Ö-V) bestående av ca 5 röjningsrösen 3-4 meter i diameter och 0,3-0,5 meter höga av 0,1-0,4 meter stora stenar. Området avgränsas i Ö av terrasskant ca 8 meter lång och 0,3 meter hög. I övrigt avgränsas området av berg i dagen.	ÖKHL	Hänsyn
Id 37 Karta D	Fossil åkermark	Bestående av 1 plan, terrasserad åkeryta och 6 röjningsrösen. Åkerytan är ca 35x30 meter stor (NO-SV), avgränsas av terrasskanter i Ö, S och V, 0,3-0,9 meter hög. Röjningsrösen, på och V om åkerytan är 3-5 meter i diameter och 0,3-0,8 meter höga av 0,2-0,5 meter stora stenar.	ÖKHL	Hänsyn
Id 38 Karta B	Lägenhetsbebyggelse	Hus och inägor till torpet Gilebo. Det finns fortfarande bebyggelse på platsen och torpet var i bruk fram till 1960-talet. Lämningarna har inte avgränsats utan den fossila åkermarken har lagts in utifrån kartan över Lyckås från 1767.	ÖKHL	Hänsyn
Id 39 Karta B	Röjningsrösen	Två röjningsrösen 2,5 meter i diameter och 0,3 meter högt respektive närmast stenmurliknande 5 x 1 meter stort och 0,2 meter högt. I anslutning till röjningsrösen fanns ett välröjt område på ca 15 meter i diameter.	ÖKHL	Hänsyn

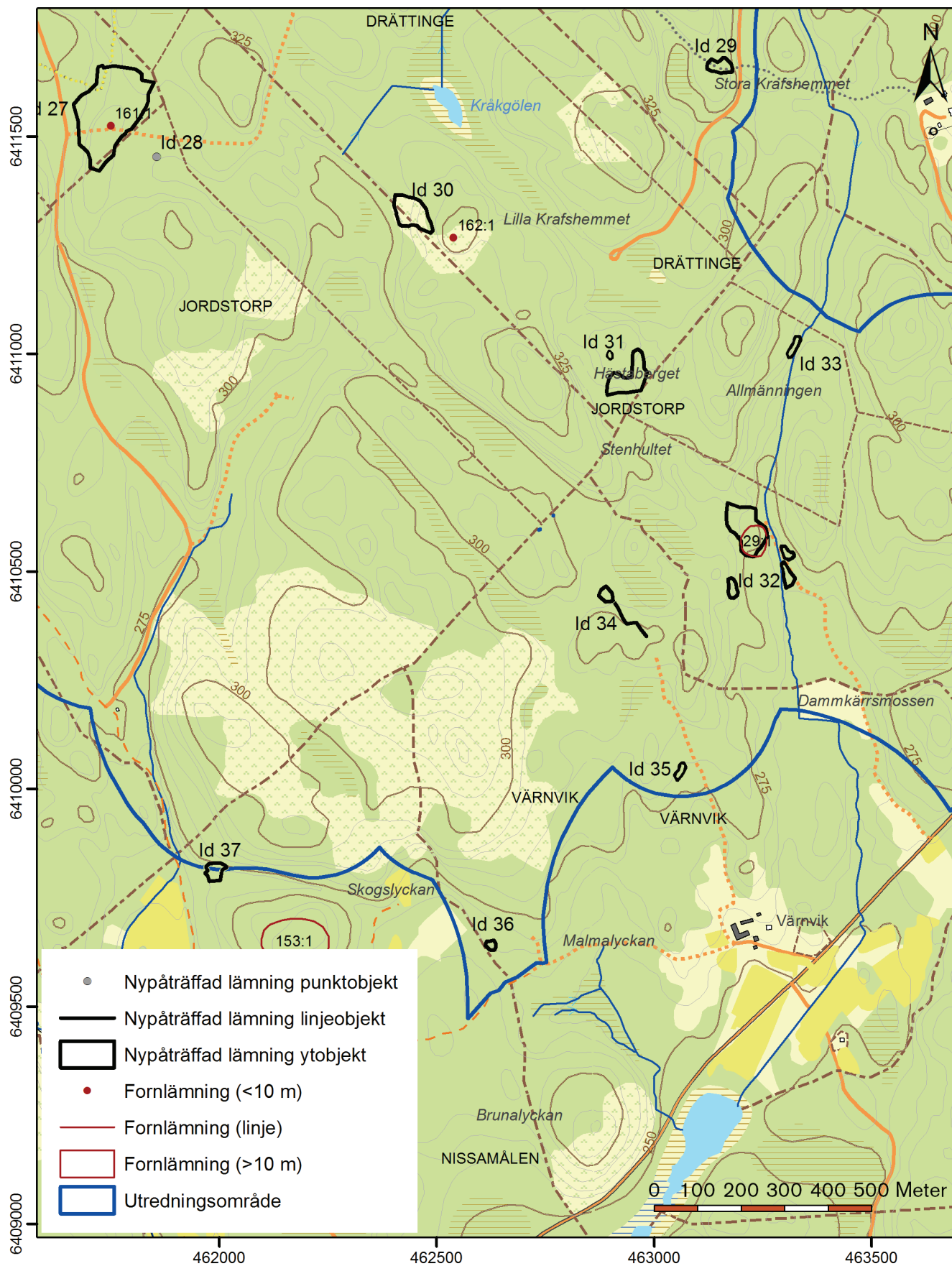
Karta A

Karta B

Karta C

Karta D

För närvarande byggs det ut för vindkraft ut i Sverige som aldrig förr. Det är glädjande och i överensstämmelse med de nationella miljömålen. Trenden går mot större vindkraftsparker, belägna i höglänta utmarksområden. Skogsområdena som skiljer den fagra Skärstaddalen med Landsjön från Svarttorp är just ett sådant område. Trots utredningsområdets utmarks-kontext finns lämningar efter äldre bruk även här. Framför allt handlar det om torp till dagsverkare och soldater som etablerades i de höglänta partierna från sent 1600-tal och framåt. Lämningar efter husgrunder, brunnar, källare och fossil åkermark visar på en omfattad hävd och öppethållande av ett landskapsavsnitt som i dag präglas helt av skog. I området finns också lämningarna från en gård som med mellanliggande ödeperioder varit i drift mellan medeltid och 1900-talets början.